

Історія «крилатої» спокути

Вікторія Котенок

«Намалюй мені літак» за оповіданням Еріка-Емманюеля Шмітта
 Інценізація і постановка Михайла Урицького
 Художниця Марія Погребняк
 У ролях: Олег Стефан (Вернер), Дмитро Олійник (Йокен,
 син Вернера, Лектор, Мартин Мюллер), Юлія Шаповал (Дафна)
 Прем'єра 6 травня 2023 року
 Київський театр драми і комедії на лівому березі Дніпра

Інценізацію для вистави «Намалюй мені літак» Михайло Урицький написав у 2021 році в Лабораторії драматургії, яку щороку проводить Національна спілка театральних діячів. Тоді вона була присвячена темі інценівок і адаптацій: учасники (драматурги і режисери) під керівництвом досвідчених кураторів вчилися їх правильно писати. Михайло Урицький обрав одне з оповідань зі збірки новел «Помста та прощення» французького письменника Еріка-Емманюеля Шмітта.

Твори цього автора популярні в Україні. Найчастіше ставлять його «Загадкові варіації», «Оскар і рожева пані», «Маленькі подружні злочини», «Фредерік, або Бульвар злочинів», «Готель двох світів», трохи рідше «Розпусника», «Школу диявола», «Тектоніку почуттів», «Дітей Ноя», «Мадам Пилінську і таємницю Шопена», «Євангеліє від Пілата». Оповідання «Намалюй мені літак» є першопрочитанням на українській сцені, і цілком можливо, що й на світовій також.

Режисер театру ляльок Михайло Урицький поставив більше 60 вистав у 17 містах України та за кордоном. Для його вистав характерні метафоричність та символізм, філософські змісти; вони однаково цікаві як для дітей, так і для дорослих. Постановки Урицького неодноразово отримували «Київську пектораль» та ставали переможцями міжнародних театральних фестивалів.

До Шмітта режисер уже звертався: двічі ставив «Оскара і рожеву пані» – спершу в Одеському, потім в Київському театрі ляльок, а також «Дітей Ноя» у Львівському театрі «Ілюди, і ляльки». Французький письменник приваблює режисера вмінням «простими словами і сюжетами говорити про складні проблеми». А оповідання «Намалюй мені літак» вразило його поставленою проблемою – персоналізацією злочину: «Ветеран вермахту випадково дізнається про те, що саме він під час війни вбив генія, не підозрюючи цього, але перед цим автор провокативно закохує вбивцю у творчість своєї жертви»¹.

Вистава «Намалюй мені літак» – це історія насамперед

про спокуту, а також про вірну дружбу і глибоку любов. Спокуту німецького льотчика-ветерана II Світової війни: на схилі життя (у 93 роки) він дізнається, що збив літак Антуана де Сент-Екзюпері, тому вдається до самопожертви, знищуючи свій літак та склад з боєприпасами, беручи його на таран. «Люди пробачать, а я сам себе не зможу», – вважає старий Вернер (Олег Стефан) і таким вчинком хоче мати прощення за свою провину – не навмисне вбивство геніального письменника. Він брав участь у війні, бо вважав це обов'язком свідомого громадянина своєї країни. Воював лише проти військових, ніколи не стріляв по цивільних.

Новина про свій злочин ошелешила льотчика настільки, що в жертву він вирішує принести не тільки своє життя, а й свого «залізного побратима». Літак, на якому він воював, багато років утримувався одним нацистським угрупованням. Щороку на його утримання старий відраховував кошти, що викликало обурення у сина Вернера (Дмитро Олійник), коли той про це випадково дізнався. «Так, я був ідіотом, але не нацистом», – виправдовується за свій вчинок батько. Після кількох десятків років розлуки, ветеран їде на фатальну зустріч зі своїм крилатим «другом». «Мені відкрилася таємниця – спільна поразка», – сповідується він вірному побратиму, який всю війну з ним був пліч-о-пліч. Це був їхній останній політ.

Олег Стефан на цій сцені ветерана II Світової війни грає вдруге. У виставі «Альбатроси» за п'єсою Фредеріка Строппеля «З життя корисних копалин» (реж. Стас Жирков) він грає Самуїла – ветерана-єврея, цивільного, який чудом вижив, дожив до глибокої старості і випадково на благодійному концерті зустрічається зі своїм кривдником Полом (Віктор Жданов), ветераном-німцем, який вбив майже усю його рідню. І, якщо у ролі Самуїла актор грає вік героя, який вже ледве рухається і ледве говорить (теж за 90 років), то в історії Шмітта Стефан не вдається до зовнішніх перевтілень. У Вернері зосереджує свою увагу на внутрішніх переживаннях персонажа: самотності, смутку через смерть коханої дружини, тузі через розлуку і неможливість побачитися з літа-

¹ <https://www.facebook.com/mihail.uritskiy>



Юлія Шаповал і Олег Стефан у виставі «Намалюй мені літак». Режисер Михайло Урицький. Київський театр драми і комедії на лівому березі Дніпра.

ком, захоплення життям і творами Екзюпері, розкаяння через провину. Не вдаючись до перебільшень, на напівтонах, з відчуттям повного розуміння переживань свого героя і теми вистави, яка сьогодні сприймається ой як неоднозначно.

Допомагає Вернеру захопитися творчістю Екзюпері та розкрити злочин восьмирічна дівчинка Дафна. Її грає живим планом та лялькою Юлія Шаповал. Лялька стає тим місточком, який допомагає акторці перевтілитися у маленьку допитливу і наполегливу дитину. Вона – сусідка старого, спостерігає за ним довгий час і одного дня наважується перелізти через паркан. Як Маленький принц з однойменного твору, вона просить дідуса намалювати їй... літак. Адже чула від батьків, що той був льотчиком, а їй подобається літати. Щоправда, поки уві сні. День за днем вони читають разом книги, малюють, багато розмовляють... І Дафні вдається «приручити» самітника і відлюдька Вернера. Між ними виникає щира дружба, на фініші якої, ніби розуміючи, що вони більше ніколи не побачаться, дівчинка обіцяє любити старого за двох – від себе і за нього.

Дмитро Олійник у цій виставі втілює три ролі. Дорослого сина Вернера, якому нелегко було все життя через те, що батько колись воював у німецькій армії. У нього своя родина, і життя батька його не дуже цікавить. Очевидно, він соромиться й уникає зустрічей з батьком, адже внуків дідусь бачить дуже рідко. Друга роль – спікер-літературознавець, який на лекції в ігровій сучасній формі розповідає знакові події з життя Екзюпері, що мали вплив на його творчість. Гра Олійника у цій сцені захоплює легкістю та простою подачі матеріалу,

перенасиченого фактажем, датами та іменами. Третій герой – Мартин Мюллер, учасник нацистського угруповання, палкий фанатик, який колекціонує все, що пов'язано з фашизмом в Німеччині й вірить у його відновлення.

Оформлення у виставі мінімалістичне: невеликий паркан-сітка, через який періодично перелазить до Вернера Дафна; стара дитяча гойдалка, яка є місцем розмов двох друзів і символічною злітною смугою для останнього польоту Вернера; задник у великих червоних квітах, наче поле із загиблими на війні, яке поросло макама. Окремими художніми елементами є лялька – дівчинка з кирпатим носиком і великими допитливими оченятами, з кучериками та в легкій світлій сукні, та велика книга – такий собі мінітеатр з об'ємними героями і декораціями, на сторінках якої оживають історії Екзюпері.

З огляду на нинішню війну, тема вистави «Намалюй мені літак» звучить неоднозначно. Чи треба говорити зі сцени про війну та її наслідки? Однозначно. Чи треба розповідати про людяність, розкаяння, примирення? Так. Але чи готові ми вже нині говорити про прощення? Чи готові ми вже нині пробачити ворога, який нині вбиває наші родини і нищить наші домівки? Чи зможемо колись примиритися зі злочинами окупантів? Адже рани відкриті, біль втрати рідних, дому, рідної землі поки не вщухає... Оповідання Шмітт написав на основі реальних подій. Люк Ванрей та Ліно фон Гарцен, працюючи над книгою «Сент-Екзюпері, останній секрет», намагалися з'ясувати обставини загибелі французького письменника. Адже у 2004 році Люк Ванрей знайшов уламки його літака під водою. Розслідування вивело їх на Хорста Ріпперта, 88-річного німецького військового льотчика, який працював після війни тележурналістом. Після розмови з дослідниками Хорст Ріпперт зрозумів, що саме він збив літак Екзюпері, який під час війни був розвідником.

Скількох відомих українців різних професій (не менш талановитих, ніж Екзюпері) вже забрала війна, і скільки ще може забрати? Втім, вистава, попри гострі питання, не дає однозначних відповідей, більше дає поштовх до роздумів і особистих висновків кожного глядача. «Вистава, ідея якої народжувалася ще до війни, набула нові неоднозначні сенси зараз. І нехай глядач сам вирішує, чи достатньо тієї спокути для прощення», – вважає режисер. Наразі дуже хочеться, щоб про українців, які сьогодні мужньо захищають нашу країну, про їхні подвиги і героїзм було написано багато літературних творів, представлено вистав та знято фільмів.